

Rokas Flick

0

0

Išlike
koro *verpe-*
tuose

Alma littera

1 skyrius

VARPŲ GAUDESYS

Rusų kazokai elgėsi įžūliai. Negana, kad girtuokliavo, prisilakę kareiviai ir netgi žemesnieji karininkai nesivaržydami šlaistėsi miesto gatvėmis ir kabinėjosi prie jaunesnių moterų, atvirai siūlydami pasimylėti kad ir čia pat, už kampo, o neretai ir per jėgą tempdavosi į nuošalesnę vietą. Ilgai taip tęstis negalėjo. Gumbinės biurgermeisteris* kreipėsi į kazokų dalinio vadovybę su prašymu sutramdyti pavaldinius ar net nubausti, kad miestiečiai nebijotų vakarais išeiti į gatvę neatidėliotinais reikalais, toks pažadas buvo gautas, bet niekas nepasikeitė net po kelių pakartotinių prašymų.

Iki tų baisybių Prūsijos karalystės gyventojai ilgoką laiką, kone ištisą dešimtmetį, palyginti su kitais kraštais, gyveno ramiai, be didesnių sukrėtimų ir karų. Šalyje buvo skleidžiama nuomonė, esą Rusija ir jos valdovai yra Prūsijos draugai, kad su Rusija, tokia didele ir galinga valstybe, reikią ne tik draugauti, bet ir giminiuotis.

* Miesto burmistras (vok.).

„Ir kas tiems rusams protą sumaišė?“ – toks buvo svarbiausias klausimas, tą 1759 metų rudens rytą sklendantis svetinguose Garinių namuose prie stalo, prie kurio sėdėjo trylika žmonių.

Visada buvę Prūsijos sąjungininkai, 1756 metais rusai staiga virto Prūsijos priešais ir iš Rytų keliomis kryptimis įsiveržė į Prūsų Lietuvą. Jėga užėmė Mėmelį, Tilžę, Gumbinę, net Kionigsbergą.

Namų šeimininko Edvino Garinio sesers Justės vyras, emigrantas bavaras, gerokai įraudęs nuo išgerto reinvynio, nelauktai išdrožė:

– Aš jums pasakysiu, kas kalčiausias dėl šito nežinia kada pasibaigiančio prakeikto karo. Ogi tikrieji prūsininkai! 1756-ųjų vasaros pabaigoje Prūsijos karalius Frydrichas II užsigėidė užimti neutralią Saksoniją. Aš nesu didelis saksų gerbėjas, bet dėl teisybės turiu pasakyti: tai prūsai sugalvojo pasiglemžti gardų kąsnelį – bent dalį Saksonijos, kurios siena eina visai arti Berlyno. Vos per kelias savaites Saksonijos sostinė Dresdenas susimovė ir kapituliavo, o Saksonijos kurfiurstas Augustas III pasipustė padus, su visa svita spruko į Varšuvą. Štai taip ir prasidėjo karas, ir vis dar nesibaigia, ponai prūsai.

Užstalė pritilo ir sukľuso, tik Galinių sūnus Edvinas Jau-nesnysis, studentas, puolė prieštarauti:

– Pone, šis karas prasidėjo dėl to, kad Didžioji Britanija, Prancūzija, Portugalija ir Ispanija susipešė dėl kolonijų.

– O kas žadėjo kovoti su Austrija, neatiduoti jai Silezijos, o įsiveržė į Saksoniją, išplėšė Saksonijos išdą, apiplėšė gyventojus? Prūsija! – nepasidavė bavaras. – Argi aštuoniolika tūkstančių saksų belaisvių prieš savo norą netapo Prūsijos kareiviais, kitaip sakant, patrankų mėsa?

Mokytojas Edvinas Garinis, Emmos vyras, santūrus žmogus, ilgai tylėjęs neištvėrė neišterpęs:

– Karas yra karas. Kad ir kas jį pradėjo ar kurstė, visada labiausiai kenčia niekuo dėti žmonės. Visą amžių Didžioji Britanija rėmė mūsų kaimynę Austrijos imperiją, amžiną Prancūzijos priešę. Bet anglai staiga ėmė ir apsigalvojo. Viskas apvirto aukštyn kojomis.

– Didžioji Britanija, Prancūzija, Rusija pačios nežino, ko nori. Tai vieną pusę remia, tai kitą, vis pagal aplinkybes ir kada kas naudingiau, – metė bavaras.

Edvinas Garinis nužvelgė jį lyg nepaklusnų mokinį ir ramiai tęsė mintį:

– Didžioji Britanija dažniausiai rėmė Austriją, o Prancūzija – Prūsiją. Karui taip staiga prasidėjus, Austrijai vienai buvo sunku kautis dėl Silezijos, kurią iš Austrijos yra atėmęs mūsų karalius Frydrichas II. Dėl to Austrija buvo priversta sudaryti taiką su Prūsija. Bet į Prūsiją atslinko žiauriausias ir klastingiausias mūsų priešas – Rusijos kazokų ir husarų pulkai. Ar dabar verta ką nors dėl to kaltinti? Šaukštai jau po pietų. Prašykime Aukščiausiąjį, kad nelaimės kuo greičiau pasibaigtų.

– Teisingai kalbi, Edvinai. Aš tau pritariu, – atsiliepė Emmos tėvas Vilhelmas Langė, buvęs Kiautų pastorius.

– Palaukite, palaukite! – pašoko karšto būdo Galinių sūnus studentas Edvinas Jaunesnysis. – Gal manot, kad atsakomybę už žmonių kančias ir tūkstančius mirčių turi prisiimti vien tik mūsų karalius?! Įdomu, kuo gi dar kaltinamas Frydrichas Didysis? Gal užmiršot, kad pernai gegužę prieš Prūsiją stojo švedai, ir dvylika tūkstančių gerai ginkluotų jų karių užgrobė mūsų Pomeraniją*, o prancūzai – Rytų

* Pamarys – Prūsijos istorinė sritis Baltijos jūros pietiniame pakraštyje.

Fryzija*, kad austrų generolas Andrašas Hadikas surengė akiplėšišką puolimą ir net kelioms valandoms užėmė Berlyną? O rusų kazokai... Jie apsiautė Mėmelį. Laimė, vykstantis iš Peterburgo anglų kurjeris įspėjo Mėmelio komendantą majorą Vilhelmą fon Rumelį, kad per Kuršo ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemes į Prūsų Lietuvą plūsta trisdešimties tūkstančių kazokų kariuomenė. Rumelis, komendantu paskirtas karaliaus, pasirodė esąs ryžtingas vyras, nors prieš tai dėl invalidumo buvo išleistas į pensiją.

Nelauktai gaspadorius Mikelis Garinis pertraukė įsiau-drinusį sūnėną:

– Nusiramink ir kalbėk ramiau. Man tavo kalba vertinga. Ypač apie Mėmelio reikalus. Nepatingėk ir papasakok viską, ką žinai apie Mėmelio apsiaustį ir kovą su rusų kazokais.

Dabar ir kiti ėmė raginti Edviną Jaunesnijį:

– Pasakok, pasakok!

Edvinas pirmiausia pažvelgė į profesorių Tutmozij, pas-kui į savo tėvus. Tiems pritariamai linktelėjus vėl prašneko:

– Mėmelis, kaip žinot, yra mums labai svarbus uosta-miestis. 1757-aisiais atsidanginę rusų kazokai apsistojo Ne-mersetoje ir Karklėje netoli Mėmelio. Jie siaubė gaspadorių ūkius, savinosi galvijus, pagrobė net aštuoniasdešimt penkis arklius. Žmonės persigando, gelbėdamiesi bėgo į Mėmelį ar net už Nemuno. Mėmelis rimtai ruošėsi atremti priešą. Ko-mendantas Rumelis, karaliaus skubiai pakeltas į pulkinin-kus leitenantus, nurodė miesto magistratui ištuštinti arba nugriauti mūrinius namus, stovinčius priešais Kulių, Ma-lūnų ir Tilto miesto vartus, kad būtų lengviau „pavaišinti“

* Fryzijos krašto dalis Žemutinės Saksonijos šiaurėje.

kazokus patrankų ugnimi. Užpernai, 1756 metų gruodį, į pagalbą mėmelenderiams karaliaus buvo atsiųstas Kristupo fon Lucko pulkas. Dalis šio pulko, aštuoni šimtai vyrų, po reorganizacijos tapo krašto milicijos batalionu, vadovaujamu Polento. Tai buvo vienintelė miestą ginanti jėga, nes 1757-ųjų vasario pradžioje Kristupo fon Lucko pulko likučiai skubiai išžygiavo iš Mėmelio ginti rusų puolamų Kionigsbergo ir Pilavos.

Mikelis Garinis iškėlė pirštą.

– O kaip miesto gynėjai ketino apsirūpinti maistu ir kuriam laikui? – paklausė sūnėno. – Man smalsu kaip gaspadoriui, – paaiškino kitiems.

– Kai prie Mėmelio vartų atžygiavo rusų generolo Vilhelmo fon Fermoro armija, kurią sudarė septyni muškietininkų pulkai, vienas husarų pulkas ir du tūkstančiai kazokų, o dar Baltijos jūra atplaukė rusų karo laivynas ir į krantą išsilaipino devyni tūkstančiai jūreivių, tapo aišku, kad Mėmelio tvirtovės laukia liūdnas likimas. Miesto komendantas fon Rumelis, iš anksto numatęs, kad vieniems, be pagalbos, atsilaikyti bus neįmanoma, buvo spėjęs išdalyti dalį ginklų, saugomų miesto tvirtovėje, aplinkinių vietovių gyventojams. Netoli Priekulės rusų kazokų žvalgybos būrys buvo vietinių sutiktas kulkų kruša. Kazokai įsiuto ir greitai išvaikė karo veiksmuose nepatyrusius gaspadorius, neganato, ėmė niokoti viską, kas tik jų kelyje pasitaikė: plėšė dvarus, nužudė Priekulės apylinkės pastorių Veselį, išniekino ir apiplėšė kirchę, klebonijos namus.

– Taip tai taip, – numykė Justės vyras bavaras. – Bet Mikelis tavęs klausė apie tvirtovės apgultį ir gynėjų aprūpinimą maistu, o tu vis apie rusų pulkus.

– 1757 metų birželio pabaigoje rusų kazokai visai priartėjo prie Mėmelio ir pasistatė palapines, – suprakaitavęs toliau dėstė Edvinas Jaunesnysis. – Kazokų ir husarų avangardas surengė reidą į Mėmelio priemiesčius ir grobė viską, ką galėjo: žmonių turtą, gyvulius.

– Kažin ko nesusišnekame, lyg vienas kito negirdėtume, – nepiktai papriekaištavo bavaras.

Edvinas Jaunesnysis susiraukė ir nutilo.

– Nesuprantu, ko iš manęs norite? – atšovė. – Išgirsti apie sukauptas maisto atsargas? Tai kad mažai ką žinau. Įžvalgusis miesto komendantas fon Rumelis buvo įsakęs gyventojams, kiekvienai šeimai, pusei metų apsirūpinti maistu. Be to, magistratas turėjo parūpinti tvirtovės gynėjams du šimtus statinių alaus, tūkstantį bušelių* salyklo, apie tūkstantį dvidešimt kapų** didelių Bergeno silkių, devyniolika centnerių rūkomojo tabako, dvidešimt akmenų apynių ir tris statines alaus acto. Ar visa tai buvo laiku ir tokiais kiekiais pristatyta, aš nežinau.

– Ech, nieko tiems vargšams neišėjo, – atsiduso Mikelis. – Atidavė miestą...

Studentas sumosavo rankomis.

– Netiesa! Miestas nepasidavė be kovos. Jei kas šneka kitaip, tai paskalos. Mėmelis ilgai laikėsi. Priešas kasė tranšėjas prie miesto sienos, patrankomis be paliovos daužė namus. O kur dar rusų laivai, atplaukę į *Kurschisches Haff****. Per porą dienų į Mėmelį ir tvirtovę buvo iššauta 1300 sviedinių. Degė ir griuvo kirchės, liepsnojo miestiečių namai,

* Bušelis – biralų ir skysčių tūrio vienetas, apie 36,4 litro.

** Viena kapa lygi 5 tuzinams, tai yra 60 vienetų.

*** Kuršmares.

byrėjo tvirtovės mūro sienos. Ir vis tiek Mėmelio gynėjai nepasidavė. Priešas taip pat prarado daug savo karių, net du patrankomis ginkluoti rusų karo laivai nugrimzdo į mairias, – su pasididžiavimu kalbą užbaigė Edvinas Jaunesnysis, mokytojo Garinio sūnus studentas.

Ilgoką laiką prie stalo viešpatavo tylą. Išgirsta istorija kiekvienam smigo į širdį, didino neapykantą Prūsų Lietuvos okupantui ir žadino viltį, kad laisvės valanda vis tiek išauš.

Svečias – profesorius Tutmozis – iki dabar atidžiai klausėsi jaunojo Garinio, savojo studento. Tam nutilus paklausė:

– Iš kur, mielasis, taip gerai viską žinai?

– Skaitau laikraščius, esu neabejingas studentų diskusijoms, domiuosi karo veteranų pasakojimais, – noriai atsakė jaunasis Garinis.

Profesorius linktelėjo.

– Nesupyksi, jei aš kai ką pridursiu? – paklausė.

– Mielai išklausysim, – pagarbiai ištarė jaunuolis.

– Malonu girdėti, – profesorius nusišypsojo, dailiais pirštais pabarbeno į stalą. – Tas aštuonių šimtų vyrų tvirtovės gynybos batalionas buvo sudarytas iš atitarnavusių kareivių, miškininkų, valstiečių ir kitų žemesnio sluoksnio gyventojų, taigi kariniu požiūriu nelabai pajėgus. Nors ir neblogai ginkluotas, negalėjo rimtai pasipriešinti gerai apmokytiems rusų kazokams ir husarams. Jėgos buvo nelygios. Todėl komendantas fon Rumelis pirmasis pradėjo su priešu derybas. 1757 metų liepos 4 dieną rusų generolas Vilhelmas fon Fermoras ir Mėmelio komendantas pulkininkas leitenantas Vilhelmas fon Rumelis pasirašė miesto kapituliacijos aktą. Ta proga okupantai Mėmelio kirchėse surengė iškilmingas pergalės pamaldas. Per jas rusų karinė

vadovybė vertė vietinius pastorius sakyti rusams padėkos kalbas. Visi miesto gyventojai privalėjo prisiekti Rusijos imperatorei Jelizavetai, kad bus ištikimi jos pavaldiniai. Pulkininkas leitenantas fon Rumelis buvo nušalintas nuo pareigų, vietoj jo paskirtas rusų papulkininkis Budenbrokas. Dauguma Mėmelio tvirtovės gynėjų, kurių pagrindą sudarė Polento bataliono kariai, buvo nuginkluoti ir etapais pėsčiomis išvaryti į Rusiją. Pernai sausio pabaigoje rusų kariuomenė okupavo Tilžę. Įsitvirtino pas jus Gumbinėje, Įsrutyje. Rusų generolas fon Fermoras sukaupęs visas jėgas veržėsi į Kionigsbergą ir po sunkios kovos užėmė jį šimt, sausio 22 dieną.

– Pone profesoriau, – kreipėsi į svečių gaspadorius Mikelis Garinis, – esu nugirdęs, kad po miesto kapituliacijos Mėmelio krašte dėjosi baisūs dalykai.

– Kas dėjosi Mėmelande? – tarsi pats savęs perklausė profesorius Tutmozis. – Mėmelando miestams buvo uždėta milijono talerių karo kontribucija. Nors jau iki tol dėl bombardavimų ir gaisrų, ir rusų kareivių plėšikavimų Mėmelis patyrė apie septyniasdešimt septynių tūkstančių talerių nuostolį. Tik pamanykit, neteko kone aštuonių tūkstančių žmonių – vieni žuvo, kiti dėl ligų išmirė. Ypač tragiška padėtis buvo Rusnės saloje. Artėjant rusų kariuomenei, tenai subėgo artimesnių apylinkių gyventojai. Daugybė žmonių! Kai kuriose kaimo trobose glaudėsi ir nakvojo po keturiasdešimt, po šešiasdešimt galvų. Suprantama, pritrūko maisto, įsisiautėjo ligos. Žmonės mirė ištisomis šeimomis. Kuršių nerija iki šiol labai kenčia dėl rusų okupacijos. Kone dykra pavirto tas nuostabus Prūsų Lietuvos kampelis, smėlio liežuvis tarp Baltijos jūros ir Kuršmarių. Dabar ten jau

nepamatysi nei elnių, nei stirnų, nei briedžių – atėjūnai viską baigia išnaikinti. Net šimtametes pušis iškirto ir ažuolus. Viskas verčiama pinigais, – profesorius atsiduso. – Vertelgos pirkliai atkaklūs kaip skėriai. Neilgai truks, ir graži turtinga Rasytės giria pavirs apgailėtinu menkaverčiu mišku.

Ir vėl visi ilgokai tylėjo prie stalo. Paskui, rankoje laikydamas taurę vyno, pakilo naujasis Kiautų pastorius, Emmos Garinės pirmagimis sūnus Frydrichas Martynas.

– Padėkokime Viešpačiui už tai, kad šitas jau ne vienus metus besitęsiantis nelemtas karas beveik nepalietė mūsų šeimos ir giminės, – ištarė iškilmingai. – Kol kas esame sveiki ir gyvi. O savo kailyje netveriantiems jaunuoliams, norintiems kuo greičiau prisidėti prie kariaujančiųjų, štai ką pasakysiu: šitas karas nenuspėjamas. Jeigu būtų pageidaujantių, galėčiau ir aš išsamiau apie tai pakalbėti.

– Tai ir kalbėk, mano vaike, – paragino anūką senasis pastorius Vilhelmas Langė.

Tačiau pašoko namų šeimininkė Emma Garinė – staiga pajuto iš virtuvės sklindantį lyg ir svilėsių kvapą. Molinėje krosnyje čirškinosi antiena, tad moteris bėgte nulėkė į virtuvę. Išskubėdama tarstelėjo sūnui:

– Nepradėk be manęs kalbėti. Man taip pat įdomu.

Netrukus Emma grįžo nešina didele sunkia ketaus keptuve ant padėklo. Kambaryje pasklido toks gardus kvapas, kad nekantrioji Emmos dukra Evelina puolė padėti mamai. Neilgai trukus antis, gauta dovanų iš Edvino Garinio brolio gaspadoriaus Mikelio ūkio, buvo ne tik visiems išdalyta, bet ir su pasimėgavimu sudorota.

Tada Emma kreipėsi į savo sūnų pastorių:

– Tai ką tu norėjai mums papasakoti?

Paragintas motinos, pastorius Frydrichas Martynas pirmiausia žvilgtelėjo į savo žmoną Mariją Luizą, sėdinčią jam prie šono, paskui prakalbo:

– Šitas karas ypatingas. Kad taip susipeštų pagrindinės Europos valstybės su užjūrio kolonijomis – negirdėtas dalykas. Aš visa tai pavadinčiau pasaulio karu*.

Studentas Edvinas Jaunesnysis, atrode, negali nustygti vietoje. Pasimuistęs, pasisukiojęs, nelabai mandagiai nutraukė brolių:

– Kalbėk konkrečiau. Labai jau ilga įžanga.

Frydricho Martyno skruostai nuraudo, jis pasisuko į brolių ir atkirto tramdydamas pyktį:

– Gal tau sėdynė svyla? Žinau, tik ir svajoji kuo greičiau kardą prie šono prisiegti ir stačia galva pulti rusų kazokų mušti. Oi, neskubėk, labai greitai sparnus nusvilsi. Čia ne tokia jėga, kokią tu įsivaizduoji.

Pajutusi, kad sūnūs gali kibti vienas kitam į atlapus, Emma taikingai tarė:

– Radote, dėl ko pyktis.

Bet staiga ją nusmelkė siaubinga mintis: „Viešpatie, juk tai karas. Jis ne tik valstybes supriešina ar tautas, bet ir šeimas. Dar kiek, ir neapykanta suliepsnos mano berniukų akyse, tereikia kibirkšties. Nejaugi jie galėtų tapti nesu-

* Čia kalbama apie 1756 m. prasidėjusį vadinamąjį Septynerių metų karą, kuris baigėsi tik 1763-iaisiais. Karo veiksmai vyko Vidurio Europoje, Portugalijoje, Šiaurės Amerikoje, Indijoje, Karibų jūros regione. Šio karo metu žuvo apie 1,5 milijono (kai kurie istorikai mano, kad apie 2 milijonus) žmonių. Septynerių metų karas pakeitė galingųjų šalių jėgos balansą ir net jų teritorijų ribas.

taikomais priešais? Argi aš juos taip auklėjau ir mokinau? Viešpatie, kas dedasi?! Karas, tas daugiagalvis kraujo ištroškęs slibinas, gali suryti net artimiausių žmonių sielas. Ne, ne! Aš, motina, privalau nenuleisti akių nuo savo sūnų, visada šildyti juos motiniška širdies šiluma.“

Norėdama nukreipti sūnaus pastoriaus kalbą kita linkme, Emma paragino:

– Geriau paklauskime senelio Vilhelmo. Tėvuk, – kreipėsi į pastorių, – regis, norėjai kai ką papasakoti apie caro kazokų savivalę. Primink nekantruoliams, ko mes sulaukėme iš tų užkariautojų.

Senasis Langė porą sykių dusliai krenkštelėjo ir ėmė pasakoti gergždžiančiu balsu:

– Buvo 1757 metų rugpjūčio vidurys. Rugiapjūtė pačiame įkarštyje. Mano parapijiečiai džiaugėsi, kad yra saugūs, kad kaimyninėje Saksonijoje vykstantis karas nepalietė jų šeimų. Sekmadeniais iškilmingai gaudžiant mūsų kirchių varpams Kiautuose, Tolminkiemyje ir kitur, vietiniai būrai ir mūsiškiai zalcburgiečiai kaip niekada gausiai plūdo į Dievo namus. Maži ir dideli – visi nuoširdžiai meldėsi Aukščiausiamajam Kūrėjui, dėkojo už ramybę. – Senasis pastorius ūmai susigraudino, jo balsas virptelėjo, gilių raukšlių išvagotu veidu nuriedėjo ašara.

Emma tuojau pat apkabino tėvą per pečius, pakštelėjo į žilą viršugalvį.

– Neverta kaskart taip jaudintis, tėveli. Kas buvo, tas pražuvo. Tikėkimės, kad daugiau nepasikartos.

Bet ir ją pačią vėl užplūdo liūdnos mintys. Staiga prisiminė savo brolių, buvusį austrų karininką Lotarą, ir du suaugusius jo sūnus, husarus karininkus. „Kas mes esame,

aš, mano vaikai ir visi kadaise čionai atvykę zalcburgiečiai? Austrai? O gal prūsai, gal lietuvninkai? – galvojo ji. – O gal vokiečiai?“ Ji jau buvo pastebėjusi, kad gatvėje ar parduotuvėje, ypač dabar, vykstant karui, kai kas nedraugiškai žvairakiuodavo į ją, sviesdavo piktą repliką, tarytum ji, Emma, būtų kalta dėl to, kad tarp prūsų ir austrų vyksta karas, žūsta žmonės. Kalta dėl to, kad gimė Austrijoje, su kuria dabar vaidijasi Prūsija. „Kuo ir kam esu prasikaltusi?“ – mintyse nerimo ji.

Vilhelmas Langė delnu nubraukė išdavikę ašarėlę ir kalbėjo toliau:

– Per Abiejų Tautų Respublikos ir mūsų valstybinę sieną nelegaliai vaikstantys kontrabandininkai žydai įspėjo mus, Gumbinės apygardos gyventojus, kad visai čia pat, netoli Gumbinės, prie Prūsijos karalystės sienos, stovi didžiulė carinės Rusijos kariuomenė. Tokios kalbos mums pasirodė keistos. Žinojome, kad rytinė mūsų kaimynė – Abiejų Tautų Respublika, tai yra Lenkijos karalystė ir Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, su niekuo nekariauja. Tai kaip tada per jos teritoriją galėjo ateiti iki mūsų carinės Rusijos kariuomenė? Ir vis dėlto, dėl viso pikto, kirchės ėmė skambinti varpais. Teisybė tos kalbos ar ne, reikėjo pranešti parapijiečiams apie pavojų ar bent jau sukviesti draugėn ir apsitarti, ką darysime, kaip elgsimės, jeigu iš tikrųjų pasirodys caro kazokai. Apie tuos kazokus buvome prisiklausę baisių dalykų.

– Ir ką? Ar kazokai pasirodė? – netverdamas kailyje paklausė jaunėlis Edvinas, įdėmiai klausantis neskubraus senelio pasakojimo.

– Pasirodė, – linktelėjo Langė. – Užgriuvo raiti staiga rugpjūčio pabaigoje, atūžė kaip lavina. Žmonės tokiai bėdai

lyg ir buvo pasiruošę, su manta ir vaikais pabėgo į Romintos girią ir tenai pasislėpė. Garioje susirinko Kiautų, Tolminkiemio ir kitų parapijų gyventojai. Ir aš, ir Tolminkiemio pastorius klebonas Kristijonas Donelaitis stengėmės paguoti parapijiečius, palaikyti dvasią, aukojome šventąsias mišias. Taip gyvenome net tris savaites.

– Ir ką tie caro kazokai veikė ištuštėjusiose parapijose? – senelio pastoriaus naiviai paklausė anūkė Evelina.

– Ką veikė? – perklausė pastorius. – Keršydami, kad didžioji dalis parapijiečių išsislapstė, ėmė plėsti ir deginti kirches, klebonijas, gaspadorių sodybas. O jeigu atsitiktinai sutikdavo kokią pasislėpti nespėjusią zalcburgietę, išsityčio-davo, išniekindavo.

Senojo pastoriaus Langės pasakojimas kai kuriems, sėdintiems prie stalo, buvo girdėtas ir vis dėlto darė slogų įspūdį. Stojų ilgoka tyla.

Pagaliau prabilo Emmos sūnus Frydrichas Martynas, dabartinis Kiautų pastorius, Dievo tarnystėje neseniai pakeitęs senelį pastorių Langę:

– Ir aš kai ką žinau apie šį karą. Ne taip seniai pats buvau aistringas karinių veiksmų ir mūsų pergalių šlovintojas, – jis pažvelgė į brolių Edviną. – Iki kol susidūriau su karo pragaru. Netektys, kančios, mirtys mane greitai išblavė kaip ledinis vanduo girtuoklį. Prieš metus aš, jaunas pastorius, buvau mūsų karaliaus Frydricho II vieno kariuomenės dalinio, įsiveržusio į Saksoniją, karo kapelionas.

– Kapelionas? – vėl pasigirdo studento Edvino Jaunesniojo balsas. – Tai kodėl esi čia? Išsisukai nuo tarnybos?

– Tu įkyrus kaip girių uodas, – atšovė pastorius. – Kantrybės, vaike! Tuoį pat papasakosiu.

Edvinas Jaunesnysis pasijuto nesmagiai. Pamatęs priekaišto kupiną savo tėvo žvilgsnį, kaltai nudelbė akis.

– Atsiprašau, brole, aš nieko pikto prieš tave neturiu. Tu mane ne taip supratai, – sumurmėjo.

– Taigi, – vėl prakalbo Kiautų pastorius, – Saksonijoje, prie Erfurto miesto prieigų, aš pakliuvau į pasalą, saksų kulka pataikė į blauzdą. Sužeistas nebegalėjau atlikti karo kapeliono pareigų. Be to, buvome ką tik susižiedavę su Marija Luiza. Sužinojusi, kad esu sužeistas, ji kreipėsi į savo tėvą, karališkosios gvardijos pulkininką, ir aš buvau išleistas namo. O kai žaizda blauzdoje beveik užsitraukė, buvau paskirtas vietoje senelio pastoriaus Vilhelmo Langės, tapau Kiautų parapijos klebonu.

– Tamstai, mylista pastoriau Frydrichai Martynai, labai pasisekė. Ir sužeistas buvai nesunkiai, ir būsimam uošviui padedant iš karo nasrų ištrauktas, – lyg rimtai, lyg pašiepdamas įsiterpė gaspadorius Mikelis Garinis. – Dar ir savo senelio pastoriaus Vilhelmo vietą Kiautuose gavai.

Pastoriaus Frydricho Martyno akyse žybtelėjo pyktis, skruostai paraudo, o jo motina Emma piktu žvilgsniu perliejo storulį svainį Mikelį ir nesusilaikiusi griežtai ištarė:

– Nereikia taip, Mikeli. Ir pats nesi šventas.

– Nenumanau, ką tu, gaspadoriau, nori tuo pasakyti, – Frydrichas Martynas prisimerkęs nužvelgė Mikelį, – bet žinok: mano sąžinė švari. Nenusižengiau nei mūsų karaliui, nei karalystei.

Vilhelmo Martyno žmona Marija Luiza, demonstruodama nepasitenkinimą, išmeigė akis į priešais ją, kitoje stalo pusėje, sėdintį Mikelį Garinį.

– Bepigu tamstai, gaspadoriau Mikeli, – ištarė piktai, – iš mano vyro šaipytis žinant, kad pats, keturių dešimčių su-

laukęs, o dar su tokiu atsikišusiu pilvu, karo tarnybai jau esi netinkamas.

Pastorienė buvo metais jaunesnė už trisdešimtmetį savo vyrą, stambokų kaulų, sėdmenys gana platūs, stangrūs, labai moteriški. Jai einant vyrai, ypač Gumbinės gatvėmis slampinėjantys apgirtę rusų kazokai, negalėdavo atitraukti geidulingų žvilgsnių ir ne vienas svajojo su ja pergulėti. Rudos akys buvo didelės ir žibančios, smakras kiek atsikišęs, valingas, nosis daili, nebent kiek didoka, vešlūs juodi kaip varno sparnas plaukai paslėpti po nelabai jos galvai pritaikytu peruku. Jai kalbant, prasivėrus ryškiai raudonomis lūpoms, aprėmintoms smulkių nepasitenkinimo raukšlelių, suboluodavo gražūs dantys. Visa jos išvaizda bylojo, kad ši moteris valinga, bet ir aistringa, neabejinga vyrų dėmesiui. Sėdėdama prie stalo ji iš padilbų vis nužvelgdavo dailų Justės Garinės sutuoktinį vokietį bavarą ir net senbernę gaspadorių Mikelį, kuris ją sunervino. Dabar Marija Luiza niūriai dėbčiojo į savo vyrą pastorių Frydrichą Martyną, kuriuo irgi buvo nepatenkinta. Nesyk ji, pykčio apimta, pagalvodavo: „Ir kodėl aš, moteris iš kilmingos kariškių giminės, aukšto karališkosios gvardijos karininko vienturtė duktė, susiejau savo likimą su tuo austrijoku, tuo auslenderiu*, kuris su visa gimine atsibastė į Prūsiją? O dar tie būrai lietuvininkai Gariniai! Ačiū Dievui, bent jau anyta Emma tvirtina kilusi iš grafų giminės. Tik kas gali tai patvirtinti?“

Galiausiai Marija Luiza nutarė demonstratyviai pakilti nuo stalo ir paraginti vyrą palikti šiuos, jos manymu, nemalonus namus. Bandė stotis, bet pajuto tvirtą savo vyro

* Ausländer – svetimtautis (vok).

ranką ant šlaunies, kietą kaip akmuo, ir, nustebinta tokio ryžtingo gesto, nenoriai liko sėdėti.

Užtat atsistojo namų šeimininkė Emma Garinė.

– Ne taip dažnai visi susirenkame prie vieno stalo, – ištarė taikiu balsu. – Ir dar tokiais neramiais laikais. Taigi nederėtų baksnoti vienam į kitą pirštais ir priekaištauti. Geriau palinkėkime mano sūnui Frydrichui Martynui ir marčiai Marijai Luizai greičiau susilaukti palikuonio. Jau seniai trokštam anūko ar anūkės. Tiesa, tėvai? – kreipėsi į savo sutuoktinį mokytoją Edviną Garinį.

Tas nerangiai sujudėjo ant kėdės ir pritardamas žmonai linktelėjo.

– Žinoma, – tiek tepasakė.

Visi vėl pralinksėjo, ypač kai Emma pasiūlė dar vyno.

– Kalbėk, sūnau, – paragino motina ir atsisėdo.

Pastorius Frydrichas Martynas suraukęs antakius pažvelgė į savo žmoną, paskui prašneko:

– Aš tenorėjau vieno: įspėti karštakošį brolelį Edviną ir tokius pat karštakošius jo draugus, kad karas – ne vaikų žaidimas.

Ūmai jam į pagalbą atėjo svečias profesorius Tutmozis:

– Taip, šis karas išties baisus. Ir pilnas netikėtumų. Tarkim, po prūsų lyg ir laimėto, nors kalbama, kad laimėtojų nebuvo, mūsų pernai rugpjūtį prie Carndorfo rusai buvo nustumti nuo Oderio. Tačiau tuo pat metu į Saksoniją atžygiavo... – profesorius šyptelėjo, – jūsiškiai tautiečiai austrai ir mūsųje prie Hochkircho sutriuškino prūsų armiją. Reikia pripažinti, kad nuo tada su Prūsijos karaliumi Frydrichu II ėmė dėtis negeri dalykai. Karalius, nepratęs prie pralaimėjimų, puolė į nevilgtį, net apie savižudybę prakalbo. O kas

išgelbėjo jį nuo pražūties? Tie patys austrai. Atėjus žiemai jie apsisuko ir grįžo į savo Bohemiją. Bet šių metų rugpjūčio 2 dieną prie Kunersdorfo netoli Frankfurto prie Oderio du generolai – rusų generolas Piotras Saltykovas ir austrų generolas Gideonas fon Laudonas – suvieniję savo pulkus sumušė Frydricho II kariuomenę. Karalius Frydrichas II liko tik su trimis tūkstančiais karių. Priešui kelias į Berlyną tapo laisvas. Karalius ir vėl puolė į neviltį. Jis patikėjo armiją generolui Frydrichui Augustui fon Finkui, o pats pasitraukė iš mūšio lauko. Laimė, priešas tuo nepasinaudojo. Sklinda kalbos, kad net du žirgai, ant kurių Frydrichas II sėdėjo, vienas po kito buvo pašauti. Ir karaliaus tabokinę priešo kulka prakiurdino. Esą jei ne rotmistro Joachimo fon Pritvico drąsa, mūsų Frydrichas II būtų patekęs į nelaisvę.

Čia vėl neištvėrė studentas Edvinas Jaunesnysis, brolio pavadintas karštakošiu.

– Gerbiamas pone profesoriau! – šūktelėjo, o jo akyse suspindo ašaros. – Argi pamiršote, kad beveik metai prieš jūsų ką tik paminėtus įvykius mūsų karalius Frydrichas II šventė vieną pergalę po kitos? Tai buvo jo triumfo dienos. Lapkritį prie Rosbacho jis sutriuškino prancūzų generolą Subizo princą Šarlį de Rohaną, gruodį Silezijoje prie Leuteno – austrų generolą Lotaringijos ir Baro princą Karlą Aleksandrą kartu su jo sąjungininkais prancūzais. Mes sveikinome savo karalių, o Prancūzijos visuomenė piktinosi nemokšų savųjų generolų kvailumu.

Profesorius suraukė kaktą.

– Ir vėl stebiuosi, iš kur tu viską taip gerai žinai.

– Skaitau laikraščius, – atšovė jaunasis Edvinas Garinis. Kažkas prie stalo sukikeno.

– Keistas tas gyvenimas, neperprantamas, – pasakė Jutės vyras bavaras. – Pas mus Prūsijoje karalius Frydrichas II aukštintas kaip sumaniausias ir gabiausias generolas. O va ir mūsų prakišo, ir nusižudyti norėjo.

Pastorius Frydrichas Martynas, išgirdęs tokias nepagarbias svetimtaučio bavaro kalbas, net išsigando.

O profesorius Tutmozis nė antakio nepakrutino.

– Pažiūrėkime, koks per tuos karo metus buvo priešininkų jėgų santykis, – pasakė. – Mūsų pusėje – šimtas dvidešimt keturi tūkstančiai prūsų ir septyniasdešimt tūkstančių sąjungininkų hanoveriečių ir heseniečių, o priešininko pusėje – šimtas keturiasdešimt tūkstančių austrų, devyniasdešimt tūkstančių prancūzų, septyniasdešimt tūkstančių rusų, dvylika tūkstančių švedų ir penkiolika tūkstančių Šventosios Romos imperijos karių. Palyginę pamatysime, kad priešininkų pusėje buvo šimtu trisdešimt trimis tūkstančiais karių daugiau. Frydrichas II – ne iš kelmo spirtas kariūnas. Laivais keliaudamas su savo pulkais plačiomis Elbės ir Oderio upėmis, savo priešininkams austrams ir prancūzams jis sudavė ne vieną skaudų smūgį. Tiesa, Prūsijos likimas ne kartą kabojo ant plauko, mat Frydrichu II pradėjo abejoti nusenę jo generolai, netgi jo brolis Henrikas, kurio sumanumas ne sykį padėjo išvengti pralaimėjimo. Ir vis dėlto, nepaisant nieko, karalius Frydrichas II yra labai talentingas karys, jis ne šiaip sau pradėtas vadinti Frydrichu Didžiuoju. Pone pastoriau, – profesorius kreipėsi į Frydrichą Martyną, – atsiprašau, kad įsiterpiau. Numanau, jog turite kai ką svarbaus pasakyti, ir ne tik jaunuoliams, bet ir mums, seniems.

Kiautų pastorius Frydrichas Martynas pradėjo iš tolo:

– Iki tol mes nemažai kalbėjome apie Mėmelio tvirtovės apsiaustį ir rusų kazokų „žygdarbius“. Tai – neišsenkama tema ir labai skaudi karinė pamoka, pirmoji tokia krauju ir mirtimi pulsuojanti Prūsijos žaizda. Ne taip seniai pas Dievą iškeliavo sunkiai sirgęs buvęs mano studijų draugas, vienos parapijos netoli Tilžės pastorius Abraomas Volteris. Jis taip pat buvo karo kapelionas, tarnavo Mėmelį gynusiame garnizone. Tą nelemtą 1757 metų liepos 5 dieną jis kartu su mūsiškiais prūsų grenadieriais pakliuvo rusams kazokams į nelaisvę.

– Ir kas? – nuobodžiaudamas mestelėjo gaspadorius Mikelis Garinis. – Mes taip pat esame savotiški rusų kazokų belaisviai. Galiu pridurti, kad kai kas netgi neblogai pasipelno bendraudamas su kazokų vadovybe.

Į Mikelio išsišokimą ūmai sureagavo jo krikštaduktė Evelina:

– Jūs, dėde Mikeli, dažnokai prašunate pro šalį.

Mikelis nieko neatsakė, tik pagrūmojo jai pirštu.

Pastorius toliau tęsė mintį:

– Papasakosiu jums, ką išgirdau iš mirštančio Abraomo Volterio lūpų, tegu Dievas būna jam gailestingas. Prūsai belaisviai buvo uždaryti Mėmelio tvirtovėje. Kartu su jais įkalinti ir dezertyravę, bet sugauti rusų kareiviai. Daugelis iš jų buvo paimti į rekrūtus Abiejų Tautų Respublikoje, tenai savivaliaujant caro kariuomenės vadovybei. Jau sakiau, kad tarp belaisvių buvo ir karo kapelionas Abraomas Volteris. Jis iš visų jėgų stengėsi padėti ir sveikiesiems, ir mirštantiesiems. O sąlygos tvirtovėje buvo pasibaisėtinos. Nei maisto, nei geriamojo vandens, ką jau kalbėti apie švarą. Žiurkės, utelės, dėmėtoji šiltinė.

– O kas yra ta dėmėtoji šiltinė? – paklausė skardžiabalsė Justės dukrelė Magdė.

– Tai baisi liga, – į mergaitės klausimą noriai atsakė pastorius. – Ją platina utėlės, ropodamos nuo žmogaus ant žmogaus. Po savaitės ar dviejų žmogui pakyla temperatūra, ima krėsti šaltis, žmogus taip nusilpsta, kad negali pakelti stiklinės su vandeniu. Belaisviai nuo šios ligos krito kaip lapai rudenį nuo medžių.

– Fui, kaip bjauru! – Magdė net nusipurtė. – Ir niekas tiems vargšeliams belaisviams nepadėjo?

– Padėjo. Karo kapelionas Abraomas Volteris. Pats išsekęs ir karščiuojantis, guodė saviškius. Tiek ir tegalėjo. Buvo atėjęs ir daktaras. Žinoma, tam rūpėjo tik saviškiai sergantys rusų kareiviai, o ne belaisviai ir dezertyrai. Tik kraujo nuleidimas, žolelių antpilai ir vynas su lašeliu citrinų sulčių ne ką tegelbėjo. Žmonės buvo palikti likimo valiai. Pastorius Abraomas Volteris su Dievo pagalba kažkaip išspruko iš mirties nagų ir jam buvo liepta laidoti mirusiuosius. Nelaimėlių – ir rusų kareivių, ir prūsų belaisvių – kūnai buvo šimtais gabenami vežimais į užmiestį ir laidojami bendrose duobėse. O juk daugiausia tai buvo jauni vaikinai, – pastorius Frydrichas Martynas nužvelgė užstalę, – tokio amžiaus kaip mano brolis Edvinas.

Kažkuri iš moterų susigraudinusi sušnarpštė nosimi.

Namų šeimininkė Emma ryžtingai sumosavo rankomis.

– Gana tų liūdnujų istorijų, – pasakė. – Pone profesoriau, – kreipėsi į svečią, – būkit malonus, papasakokit mums ką linksmesnio.

2 skyrius

TRYS GALINGIAUSIOS PASAULIO MOTERYS PRIEŠ FRYDRICHĄ DIDĮJĮ

Profesorius Tutmozis gracingai nusilenkė Emmai.

– Gerbiamoji ponია, jūsų prašymas man – įstatymas. Tačiau teks tamstą nuvilti. Nukrypti nuo karo temos šiuo metu neįmanoma. Visi mes nuo ryto iki vakaro sukamės karo karuselėje. Jei ne patys dalyvaujame, tai laukiame žinių iš mūsų lauko. Todėl pasikartosiu: baisenio dalyko už karą žmogus turbūt nesugalvos. Karas vyksta visur ir kasdien. Tai vienoje, tai kitoje mūsų planetos vietoje. Skaitykite Bibliją – joje taip pat ramybės nėra. Keisčiausia, kad žmogus apsibranta su karo baisumais, jam atrodo, kad taip ir turi būti. Tačiau aš ne apie tai norėjau pakalbėti, – trumparegės svečio akutės įsmigo į Emma, paskui jis nužvelgė dvi kitas moteris – pastorienę Mariją Luizą ir bavaro žmoną Justę. – Manau, ponios pasigailėsite, kad mane išprovokavote. Na bet... tebūnie. Ar žinote, – jis šyptelėjo, – kad karą su Prū-

sijos karaliūm Frydrichu II išprovokavo tarp savęs susitarusios trys galingiausios pasaulio moterys?

Visų veidai ištįso iš nuostabos.

– Taip, taip! – ryžtingai sulinksėjo profesorius. – Viena iš tų moterų – prancūzė Žana Antuanetė Puason, labiau žinoma kaip markizė de Pompadur, gražuolio Prancūzijos karaliaus Liudviko XV meilužė, oficiali jo favoritė.

– Ką bendro kažkokia Prancūzijos karaliaus meilužė turi su mūsų Prūsijos karalyste? – išraudęs iki ausų paklausė Justės sūnus Gabrieliūs, kuris iki šiol tylėjo.

– Neskubėkite, jaunuoli, viskas bus paaiškinta, – mandagiai atsakė svečias. – Madam de Pompadur labai įdomi, protinga ir graži moteris. – Profesorius paėmė nuo stalo taurę, sklidiną reinvynio, ir iškėlė taip, kad matytų kiti. – Siūlyčiau visiems čia esantiems pilnamečiams vyrams pagerbti visas prie stalo sėdinčias moteris. Už jūsų ištvermę, protą ir grožį! Į jūsų sveikatą, nuostabioji šeimininke ponია Emma.

Vyrai, žinoma, su malonumu išgėrė už savo moteris. Klegesiui apimus, profesorius prabilo vėl:

– Man regis, markizei de Pompadur netrukus sueis trisdešimt aštuoneri. Auksinis amžius. Apie tą moterį nuolat kalbama Paryžiaus salonuose, aptarinėjama margaspalvėje spaudoje. Deja, – Tutmozis artistišškai skėstelėjo rankomis, – karaliūs Liudvikas XV, tas, atsiprašau už žodį, gašlūnas, neslepia, kad markizė de Pompadur jo jau netenkina kaip... na, ponai vyrai, suprantat, ką turiu omenyje. Žodžiu, karaliūs jaučia nenumaldomą prielankumą kitoms gražuolėms.

– Ir ką markizė? – susidomėjęs istorija paklausė gaspadorius Mikelis. – Taikstosi?

Tutmozis papurtė galvą.

– Oi ne. Ji gudri lapė, todėl pati parenka karaliui meilužes. Bet visos jos parinktos panelės – neišprususios, dažniausiai iš kaimo. Markizė griežtai prižiūri visą šį reikalą ir padeda į bėdą patekusioms mergelėms. Kita favoritė būtų palūžusi, o madam de Pompadur iki šiol daro karaliui įtaką. Ji išsilavinusi, turi puikų skonį, labai nuovoki valstybės reikaluose. Plevėsai Liudvikui XV ji tiesiog neįkainojama. Paryžiaus salonuose sklando gandai, esą karalius labai vertina markizės patarimus, nesvarbu, tai Versalio rūmų vidaus reikalai ar valstybės valdymas. – Profesorius nutilo, apsidairė, nusišypsojo, gurkštelėjo vyno ir prabilo vėl: – Matau, mano pasakojimas jus sudomino.

– Taip, taip! Mums labai įdomu! – suplojo rankomis Garinių dukra Evelina ir sutrikusi iškaito. – O iš kur kilusi markizė de Pompadur? – paklausė nenorėdama pasirodyti vaikiška.

– Jos tėvu laikomas Fransua Puasonas, brolių Parisų banko tarnautojas, – Evelinai, o sykiu ir kitiems paaiškino Tutmozis. – Kalbama, esą jis įsivėlė į finansines machinacijas, tapo skolingas daugiau kaip 232 tūkstančius livrų* ir palikęs žmoną su dukrele, paspruko į užsienį. Dar šnekama, kad markizė de Pompadur yra nesantuokinė garsaus finansininko aristokrato Lenormano de Turnemo duktė, mat jis ilgą laiką buvo jos motinos Luizos Madlenos de la Mot, arba madam Puason, meilužis.

Tai išgirdusi užstalė iš netikėtumo net suūžė.

– Tiesa tai ar ne, – įsijautęs kalbėjo profesorius, – bet panelė Žana Antuanetė buvo de Turnemo globojama, jo dė-

* Prancūzijos pinigai iki 1795 m.

ka gyveno puikiai ir gavo gerą išsilavinimą. Kalbama, kad mergaitė buvo dailutė, paklusni, protinga ir itin artistiška. Kai jai sukako devyneri, motina nusivežė dukrą pas garsią Paryžiaus būrėją madam Lebon. Ta ilgai žiūrėjo į trapiąją Žaną Antuanetę ir išpranašavo: „Vieną gražią dieną tu pavergsi karaliaus širdį!“ Pranašystė išsipildė. Markizė de Pompadur tai būrėjai iki šiol moka nemažą rentą.

– Oho! – tiek teišpaudė gaspadorius Mikelis.

– Motina nusamdė dukrai geriausius mokytojus, – toliau porino profesorius, – ir jie mokė Žaną Antuanetę piešti, dainuoti, groti klavikordu, retorikos, etiketo paslapčių ir skoningai rengtis. Kai merginai sukako devyniolika, ji buvo ištekinta už Normano de Turmeno sūnėno Šarlio Gijomo Lenormano d’Etiolio, labai turtingo, bet neišvaizdaus vyro, penkeriais metais vyresnio už žmoną, turinčio puikų dvarą Senarto girios pakraštyje, šalia karališkųjų medžioklės plotų. Ta santuoka buvo sumanyta kaip naudinga panelei, bet vyro pavardė ir turtai atvėrė jaunajai madam d’Etiol aukštuomenės namų duris. Žodžiu, ji tapo laukiama viešnia daugelyje garsių Paryžiaus salonų ir palengva, bet užtikrintai skynėsi kelią į Versalį.

– Nepykite, pone profesoriau, kad trukdau pasakoti, – svečią pertarė skardziabalsė Justės duktė Magdė, – bet aš trokštu sužinoti, kaip markizė susitiko su karaliumi.

Sužavėtas jaunos panelės nuoširdumo, profesorius nesusilaikė ir prapliupo juoktis.

– Suprantu, suprantu, jaunoms panelėms visada rūpi pažintys su karaliais ar princais. Taip yra dabar, taip buvo praityje, taip bus ir ateityje. O jeigu rimtai, galiu pasakyti štai ką: kai gyvenau Paryžiuje, vienas tenykštis draugas, gabus

poetas, pakvietė mane drauge su juo apsilankyti markizės de Pompadur salone. Tame salone sutikau nemažai įžymių mokslininkų, rašytojų ir poetų. Tarp svečių buvo ir markizės labai vertinamas, jos remiamas garsus enciklopedistas ir rašytojas Volteras. Jis nuoširdžiai žavėjosi markize, kita vertus, nevengė iš jos pasišaipyti. Esą jos manieros – miesčioniškos.

– O kaip atrodė markizė? – nenustygo Magdė.

Tutmozis plačiai nusišypsojo.

– Iš pradžių ji man pasirodė ne itin daili, tiesiog apkūnoka neaukšta išblyškusi blondinė. Madam de Pompadur pailgo veido, aukšta kakta, putliomis jausmingomis lūpomis, apatinė kiek atvėpusi. Antakiai ir skruostai padažyti. Įsižiūrėjus įspūdis labai keitėsi. Dabar sakyčiau, tai geidulinga, geidžiama ir atkakli moteris. Jos akys, jos juokas buvo nepakartojami. Pasipuošusi įmantriu deimantų vėriniu, su aukštakulniais. Tame salone man teko nugirsti ir pašaiپیų pokalbių. Kai kurie rašytojai kalbėjo, esą tolimas markizės giminaitis tarnavo karaliaus rūmuose ir dėl to madam d’Etiol žinodavo, kada ir kur bus karalius. Nuvykdamo tenai ir galiausiai jį sužavėjo. Gudrumu tapo karaliaus meiluže, paskui ir oficialia favorite. Karalius Liudvikas XV suteikė jai markizės titulą ir padovanojo sodybą Pompaduro vietovėje. Jis iki šiol tenkina jos įgeidžius, dėl to netgi patuštino valstybės iždą. Paskui markizė de Pompadur išsiskyrė su savo vyru Šarliu d’Etioliu ir tapo laisva. Be kūniškų paslaugų karaliui, susidomėjo valstybės reikalais: ėmė nurodinėti karaliui, kaip valdyti valstybę, kokius dvariškius paaukštinti, daro didelę įtaką teismams.

– *Donnerwetter!** – susinervinęs nusikeikė Justės vyras bavaras. – Kokį velnią veikia karalius, jeigu jo rūmuose šeiminkauja meilužė?

* Velniai rautų! (Vok.)

– Karaliui Liudvikui XV labiau nei nuobodūs valstybės reikalai rūpi būsimi santuokiniai ir nesantuokiniai vaikai, – pašmaikštavo gaspadorius Mikelis Garinis.

– Kaip suprasti? – susiraukė Justės vyras bavaras.

– Va taip ir suprask! – į kalbas nesileido Mikelis.

Profesorius Tutmozis pajuto, kad pasakojimą derėtų pakreipti kiek kita linkme. Jis pasakė:

– O ar girdėjot, kad Liudvikas XV, kai dar buvo penkiolikmetis jaunuolis, buvo apvesdintas su Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Stanislavo Leščinskio dukra Marija Katažina Leščinska, septyneriais metais vyresne, labai religinga, bet dailia mergina? Prieš tapdamas karaliumi Stanislavas Leščinskis buvo Poznanės vaivada. Karaliavo neilgai, nes savi nepripažino. Galiausiai emigravo į Prūsiją, paskui į Prancūziją.

Gaspadorius Mikelis Garinis sureagavo žaibiškai:

– Keisti tie varlių valgytojai prancūzai. Užuoat išrinkę nuotaką iš kokios nors galingos ir įtakingos giminės, įbruko tam neapsiplunksnavusiam jaunuoliui nuo sosto nuvaryto nevykėlio dukterį. Pone profesoriau, sakyčiau, tai Versalio dvaro ponų glianda*?

– Neteisus esat, mylista, – atsiliepė profesorius Tutmozis. – Nuotaka buvo tyčia parinkta. Kad Prancūzija neišsiveltų į kokią nors politinę koaliciją.

– Keista, labai keista, – nerimo gaspadorius Mikelis.

Profesorius tęsė mintį:

– O žinot, ta santuoka buvo laiminga. Ir palikuonių atžvilgiu vaisinga. Karalienė pagimdė dešimt vaikų: du sūnus

* Išdaiga (prūs.).

ir aštuonias dukras. Tačiau amžiaus skirtumas ir nepasotinamas karaliaus noras ištvirkauti ilgai visi dėlto apkartino gyvenimą. Sulaukusi keturiasdešimties karalienė buvo nustumta į šalį. Man regis, ji ir pati pavargo nuo savo vyro, nes, 1737 metų vasarą pagimdžiusi dešimtą kūdikį, dukrą Mariją Luizą, karaliui pasakė uždaranči „gimdymo manufaktūrą“ ir duodanti jam visišką laisvę. Karalius dėl to tapo dar laimingesnis.

– O kaip karalienės ir jos vyro meilužės madam de Pompadur santykiai? – paklausė Justė, gospadoriaus Mikelio ir namų šeimininko Edvino sesuo. – Negi abi gyveno tuose pačiuose rūmuose?

– Taip, ten pat, Versalio rūmuose, – patvirtino Tutmozis. – O santykiai, sakyčiau, visai geri. Kiek girdėjau, madam de Pompadur su karaliene bendrauja pabrėžtinai draugiškai.

– Bičiuliai, – ištaikiusi progą į visus kreipėsi namų šeimininkė Emma, – laikas pasivaikinti kava ir paskanauti mano keptų pyragaičių su juodųjų serbentų įdaru.

– Su malonumu! – entuziastingai atsiliepė profesorius Tutmozis, jau šiek tiek pavargęs nuo kalbų.

– Berta, ar viskas jau paruošta?! – grįžtelėjusi per petį virtuvės pusėn šūktelėjo Emma.

– Taip ponija, paruošta, – atsiliepė jaunas balsas.

Kol Berta, tik šiai dienai pasamdyta tarnaitė, kraustė nešvarius indus ir nešė kitus, namiškiai ir svečiai pakilo iš užstalės pamiklinti kojų. Neilgai trukus kambaryje pakviopo gardžia kava. Ant stalo buvo išdėliotos didelės plokščios

porcelianinės lėkštės, pilnos prikrautos rudos spalvos pyragaičių, perteptų juodųjų serbentų uogiene. Visiems vėl susėdus prie stalo, jaunuoliai smagiai klegėjo, vyresnieji, pavargę nuo ilgų kalbų, prigesusiais žvilgsniais, tylomis ar persimesdami vienu kitu žodžiu, siekė puodelių, pylėsi aromatingo gėrimo. Stebint iš šalies atrodė, kad visi prie stalo susirinkę artimi žmonės jaučiasi laimingi ir ramūs, kad nėra jokio karo, kad viskas šiame pasaulyje gerai.

Emmos vyras mokytojas Edvinas Garinis pasisuko į profesorių Tutmožį.

– Atsiprašau, pone profesoriau, gal aš ne į temą, bet mano sūnus Edvinas, jūsų studentas, man ausis išūžė samprotaudamas apie laimę, moralę ir elgesio normas. Tai jūsų įtaka, tiesa? Mane tai ir stebina, ir, žinoma, žavi, nes šiais neramiais laikais, man regis, mažai kas apie tai bemažsto.

– Man labai malonu girdėti, kad jūs, pone mokytojau, taip aukštai mane vertinate, – plačiai nusišypsojo svečias, – bet, prisipažinsiu, studentams dėstau ne savo, o kito filosofo, savo kolegos Imanuelio Kanto, mintis. Kantas – jūsų žemietis, filosofijos magistras, Albertinos privatdocentas ir geras mano pažįstamas. Tai jis, studentams dėstydamas filosofinės logikos pagrindus, suformulavo šiuolaikinės filosofijos sampratą apie laimės, moralės ir elgesio normas. Pagal Kantą, laimė yra kiekvieno individo vaizduotės, o ne proto vaisius, o moralė ir elgesio normos objektyviai galioja bet kur ir bet kada, ar tai būtų taikūs laikai, ar labai neramūs, kaip dabar.

Tuo metu namų šeimininkė Emma pastebėjo, kad svečiai nuobodžiauja, ir garsiai, kad visi girdėtų, kreipėsi į Tutmožį:

– Mielas profesoriau, sakėte, jog karą su Prūsijos karalium Frydrichu II išprovokavo tarp savęs susitarusios trys

galingiausios pasaulio moterys. Pradėjote pasakoti apie markizę de Pompadur. Taigi koks tos moters vaidmuo šitame kare?

– Tikrai pats laikas iškloti, – savo žmonai Justei į ausį tyliai tarstelėjo nuobodžiaujantis jos vyras bavaras.

Profesorius ėmė noriai pasakoti:

– Išvalgioji markizė de Pompadur pirmoji suprato, kad dabartiniu metu pavojingiausias Prancūzijos priešas yra Prūsija, o ne Austrija, kaip buvo tvirtinama. Ji galvojo taip: jei Prancūzija susitaikytų su Prūsija, tada ir Austrija taptų draugiška Prancūzijai, o gal net sąjungininke. Jūsų karalius Frydrichas II...

– „Jūsų“? – lyg bitės įgeltas pašoko studentas Garinis. – Argi mūsų karalius, gerbiamas profesoriau, nėra ir jūsų karalius?

Tutmozis rūsčiai pažvelgė į vaikiną.

– Žinoma, jaunasis bičiuli, šiuo metu Frydrichas II yra ir mano karalius, nes aš laikinai gyvenu ir dirbu Prūsijoje. Tačiau esu saksas, prisiekęs savajam Saksonijos kunigaikštystės, kurią ne per seniausiai užgrobė jūsų karalius, kurfiurstui.

– Pone profesoriau, dovanokit mano sūnui už netaktą, – atsiprašydamas ištarė mokytojas Garinis. – Malonėkite tęsti pasakojimą.

– Norėjau pasakyti, – vėl prakalbo svečias, – kad Prūsijos karalius Frydrichas II yra išsilavinęs žmogus, puikiai kalba prancūziškai, moka lotynų ir graikų kalbas, mėgsta šokį ir muziką. Jis bendravo su enciklopedistu, poetu ir rašytoju Volteru kaip su sau lygiu pašnekovu, ypač religijos kritikos klausimais. Frydricho II pakviestas, Volteras trejus

metus gyveno Berlyne ir buvo karaliaus išlaikomas. Tačiau 1751 metais jų draugystė netikėtai iširo.

– Ir kodėl gi? – mandagiai paklausė mokytojas Edvinas. Profesorius šyptelėjo puse lūpų.

– Ponas Volteras neapdairiai susidėjo su vienu Berlyno bankininku žydu, leidosi į nelegalias spekuliacijas. Tai supykė karalių.

– Cho, cho! – nusikvatojo bavaras. – Kur jau ten varlia-valgiui prancūzui su žydu pinigų reikaluose rungtis. Jėgos nelygios.

Profesorius priekaištingai pažvelgė į Justės vyrą, kantriai palaukė, kol tas baigs maivytis, paskui suburbėjo:

– Bavarai mums, saksams, niekada neįtė didelės meilės. Todėl ir nėra vienybės tarp vokiškai kalbančių valstybių.

Justės vyras išraudo. Atrodė, tuoj pašoks ir kibs profesoriui į atlapus. Tačiau žmonos už rankos sugriebtas vis dėlto susivaldė.

– Frydrichas II parašė šimtus eilių ir pamfletų, – vėl ramiai, lyg nieko nebūtų nutikę, prakalbo profesorius. – Bet jums turbūt įdomiau tai, kad jis jaučia aistrą šnipams ir šnipinėjimui. Atvirai kalbama, esą karalius turi platų agentų tinklą Austrijos diplomatų korpuse, tarp Prancūzijos aukštuomenės. Kai ponas Volteras supažindino Prūsijos karalių Frydrichą II su Prancūzijos karaliaus favorite markize de Pompadur, – bent jau taip šnekama, kad tai jis supažindino, – Frydrichas II pasiūlė markizei pusę milijono ekiu už tai, kad ji šnipinėtų Prūsijos naudai. Tačiau markizė pasiūlymą atmetė, ir jiedu tapo mirtiniais priešais. Frydrichas II, keršydamas damai, netgi parašė įžeidų pamfletą ir labai įskaudino markizę. Madam de Pompadur, užuot susidrau-

gavusi, nususuko nuo Prūsijos ir pasistengė suartėti su Šventosios Romos imperijos imperatore, Čekijos ir Vengrijos karaliene regente, Austrijos kunigaikštienė Marija Terezija.

Svečias ūmai nutilo, nes atsistojo namų šeimininkė Emma.

– Pagaliau! – šūktelėjo Justės vyras bavaras, – vos į kelnes neprivariau. Man reikia į tualetą.

Kambary nuvilnijo skardus juokas. Visi lyg susitarę pakilo nuo kėdžių. Tačiau profesorius, išlepintas klausytojų dėmesio, neketino taip lengvai pasiduoti.

– Jeigu jau pakliuvote man į rankas, neišsisuksite, – pasakė lyg rimtai, lyg šmaikštaudamas. – Pravėdinkite galvas ir grįžkite prie stalo, nes aš dar nebaigiau šnekos apie tris moteris.

– Su malonumu išklausysim, – pasakė namų šeimininkas Garinis, imdamas profesorių už parankės. – Bet ir tamstai pravartu pamankštinti nugarą.

Vieni prasivaikščioję lauke, kiti prakvipe aromatingais tabako dūmais po valandėlės vėl sugužėjo į svetainę. Lėtai ir nenoriai taisėsi prie stalo. Laimė, pagalbininkės Bertos atnešti keli moliniai ąsočiai su naminiu alumi ir lėkštės su paskrudintomis virtomis kiaulių ausimis džiuogino akį.

Namų šeimininkė Emma Garinė atėjo į svetainę viena iš paskutinių. Dabar ji vilkėjo ilga prabangia suknią, pasiūta iš žalsvo blizgančio audinio. Suknios rankovės nuo pečių iki alkūnių buvo pūstos, su išilginiais balto šilko įsiuvais, ties riešais siauros, susegtos nematomais kabliukais. Gili keturkampė iškirptė, atidengianti iškilų krūtinę, buvo apsiūta siaura raudono šilko juostele, ant kaklo puikavosi pinta

auksinė grandinėle su medalionu, vaizduojančiu mergelę, ponios Emmos galvą puošė kukli šiaudinė skrybėlaitė su nedidele dirbtinių rugiagėlių puokštele. Vešlūs kaštoniniai plaukai buvo sugarbanoti sruogomis ir laisvai krito ant pečių. Nenuostabu, kad ji, turėdama tokius puikius plaukus, vengė dėvėti peruką. Aplinkiniams išsyk krito į akis, kad šeiminkė atrodo jaunai ne pagal metus ir iki šiol nepraradusi moteriško žavesio.

Emmos vyras mokytojas Edvinas Garinis laimingas žvelgė į žmoną.

– Ponai! Argi ne žavi mano ponia? – nesusilaikęs ištarė puikuodamasis. – Išduosiu paslaptį: šiandien jos gimtadienis.

Dukra Evelina nepiktai subarė tėvą:

– Tėti, kodėl paslaptį išdavei? Mes jau ruošėmės mamą iškilmingai pasveikinti ir apdovanoti.

Mokytojas Garinis sutriko, bet tuojau pat pralinksėjo.

– Aš iš laimės nesusilaikiau, – pasakė.

Emma Garinė šypsodamasi nužvelgė saviškius ir svečią Tutmozij.

– Žinau, kad visi labai norite mane pasveikinti, – ištarė. – Bet kol neišklausysime pono profesoriaus, šventinio torto nesitikėkite.

Jaunimas suūžė, profesorius, namų šeiminkės pamalontintas, prakalbo gracingai pamojavęs ranka:

– Moters vaidmuo šiame pasaulyje, ar tai būtų šeima, ar valstybės reikalai, toks svarbus, kad daugumai vyrų telieka susigūžti ir susimąstyti: kas bus, jeigu moterys galutinai paims vadžias į savo rankas? Prieš kokius penkerius ar šešerius metus Prūsijos karalius Frydrichas II yra pasakęs: „Lenkijoje protas pateko į moterų rankas: jos sprendžia visus klausimai“.

mus, o jų vyrai geria.“ Mūsų vyrams tai, aišku, nebūdinga, mes bokalus keliam tik tada, kai gimtadienį švenčia mielos ponios, tokios kaip šeimininkė Emma. Už neblėstantį grožį ir eleganciją!

– Na ir saldžialiežuvis tas saksas profesorius, – tyliai Justei į ausį šnipštelėjo storžievis jos vyras emigrantas bavaras. – Žiūrėk, poniai Emmai visai į subinę sulįs.

– Cic! – nutildė ją žmona.

Ištuštinęs bokalą profesorius Tutmozis patogiau įsitaisė ant kėdės ir tęsė mintį:

– Taigi, mielieji, apie madam de Pompadur papasakojau, o dabar paporinsiu apie Mariją Tereziją. Turbūt girdėjot, kad paskutinis Habsburgų dinastijos atstovas, Šventosios Romos imperijos imperatorius Karolis VI sūnų neturėjo, o tik tris dukteris. Dvi jau irgi dangun iškeliavo, o imperatorei Marijai Terezijai, iš jų vyriausiai, dabar keturiasdešimt dveji. Būdama dešimties Marija Terezija buvo gležna ištįsusi liesa mergytė didelėmis mėlynomis išraiškingomis akimis. Aštuoniolikmetė ištekinta už Lotaringijos hercogo Franco Stepono, tuokėsi Vienoje, Šventojo Augustino kirchėje. Santuoka laiminga, Marija Terezija gerai sutaria su vyru. Tik dažnai gimdydama tapo apkūni.

Profesorius nutilo, norėjo pažiūrėti, kokį įspūdį klausytojams padarė jo pasakojimas. Panelių akyse atsispindėjo nuobodulys, žvilgsniai abejingai klaidžiojo aplinkinių veidais ir leido suprasti, kad istorijos apie Šventąją Romos imperiją joms nė motais. O jaunuoliai, ypač Edvinas Jaunesnysis, klausėsi susidomėję.

Profesorius Tutmozis tęsė mintį:

– Sūnų taip ir nesusilaukęs imperatorius Karolis VI išleido Pragmatinę sankciją ir paskelbė Mariją Tereziją Habs-

burgų monarchijos paveldėtoja. Jos vyras buvo karūnuotas Šventosios Romos imperijos imperatoriumi, bet faktiškai valdė Marija Terezija. Dėl to kilo nemenkas triukšmas. Karoliui VI mirus – jis dangun iškeliavo prieš devyniolika metų apsinuodijęs grybais, – prasidėjo įpėdinystės karas: pretenzijas į Vengriją, Bohemiją, Austriją ir kitas imperijos žemes pareiškė du vyrai: Bavarijos kurfiurstas Karolis Albrechtas ir Saksonijos kurfiurstas Frydrichas Augustas, mat abu buvo vedę Karolio VI vyresniojo brolio – imperatoriaus Juozapo I – dukteris. Jie pareikalavo padalyti jiems imperijos žemes. Radę paramą Prancūzijoje, galiausiai sutarė, kad Bavarijos kurfiurstas Karolis Albrechtas taps Šventosios Romos imperijos imperatoriumi. Marijai Terezijai tuo metu buvo dvidešimt dveji. Kad ir kaip gaila, nepatenkintas buvo ir *mūsų* karalius Frydrichas II, – profesorius tyčia pabrėžė žodį „mūsų“. – Jis užėmė Sileziją, ir prasidėjo pirmasis Silezijos karas – karas tarp Austrijos ir Prūsijos. Frydrichas II buvo karo genijus, bet ir labai klastingas.

Paskutinis žodis klausytojams aiškiai nepatiko. Kiautų pastorius Frydrichas Martynas, jo žmona Marija Luiza, jaunesniji Gariniai, net gaspadorius Mikelis perliejo profesorių piktą žvilgsniu.

Paskui prabilo Kiautų pastorius:

– Toks mūsų karaliaus vertinimas yra neleistinas, neteisingas ir netgi užgaulus. Mūsų karalius geros širdies, klausa jam svetima.

– Tikra tiesa! – pastoriui pritarė užstalė.

– Nebūkite tokie tikri, liaupsindami savo valdovą, – įsiterpė Justės vyras, liežuvio nevaldantis emigrantas bavaras.

Profesorius Tutmozis patenkintas pažvelgė jo pusėn.